

Bin Yılın

Yüz Şairi

Azerbaycan Şiiri Antolojisi

ANAR

YAVUZ AKPINAR

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

TÜRK DÜNYASI EDEBİYATI

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI/2467
Yayımlar Dairesi Başkanlığı
Türk Dünyası Edebiyatı Dizisi / 68

BİN YILIN YÜZ ŞAİRİ

Azerbaycan Şiiri Antolojisi

Hazırlayanlar:

ANAR - YAVUZ AKPINAR

M.F.Əsədov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Ş-14437

XURŞİDBANU NATEVAN

(1832-1897)

QERENFİL

Seni kimdir séven bî-ca, qerenfil?¹
Sene men âşiq ü şeyda, qerenfil!

Seni gülşen-ara aşüfte gördüm,
Ye'qin bildim tutup sévda qerenfil!²

Béle pejmürde hâl ile durupsan,
Düşer güller ara qovğa³ qerenfil!

Dirağa kim, vefasızdır bu gülşen,
Géder bu tel'et-i ziba, qerenfil!⁴

Üzünden perdé-yi nazın kenar ét,⁵
Unutma âşiqi, haşa, qerenfil!

GÜLÜN

Egerçi xoşdu mene etri, hem sefası gülün,⁶
Cefası çoxdu, ne hasil ki, yox vefası gülün.⁷

Cefa-yi xarı görüp, köçdü bağiden bülbül,
Gören kim oldu bu gülşende aşınası gülün?⁸

Xezane méyl éledi, almadı vefa nezere,
Yétişdi bülbüle çox çox cefası gülün.⁹

Tökür sirişk evezinde gözüm üze al qan,¹⁰
Olupdu çünki könül zar ü mübtelası gülün.¹¹

Yazılsa nöqte be nöqte,¹² déyilse herf be herf,
Qutarmaz heşre qeder hâl-i macerası gülün.¹³

Üzar-i aline baxdıqca qan olur diller,
İlahî, hedden aşp möhnet ü belası gülün.¹⁴

Xeta¹⁵ yoluna düşüp bülbüle cefa qıldı,
Xetaya saldı özün aqibet xetası gülün.

1- zulmlə, həqsız (yere) 2- hər nərdə sabırdan bİr ümİt evİ İnşə ettİmse 3- gİzlı bakişla 4- almışır (acaba) 5- Hİta'da (Doğu Türkiстан'da), Çİn'de ceylan kalmaz avlar; bİr yan bakişla baksa, o avcı gözlerİn 6- zavallı gönülün İnlemesi seni etkİleməz; gözlerİn kan İçmeyİ artıq âdet edİnmİşİr 7- mİskİn gönül, saçının kemendİncİ esİr olmuş; gözlerİn merhamet edİp azad etsə ne olur? 8- bakiş oku İle Bİxud'u şehİt et kİ, gözlerİnİn kan döküclüklə şöhrət kazansın

1-kİmsesİzİn

1- seni bəyə her seveN kİmdİr, karanfil? 2- seni gülbahçesİnde perİşan (çİlgİnca sever bİr hâlde) gördüm, seni sevdamın çarptığındaN şübhe etmedİm 3- güllər arasında kavga çİkar 4- ne yazık kİ bu gülbahçesi (dünya) vefasızdır, bu süslü güzəllİk gİder (yok olur) karanfil 5- yüzünden naz perdesİnİ bİr kenara at (çək) 6- her ne kadar benim İçİn gülün cefası ve ıtırı (güzəl kokusu) hoş İse de 7- cefası çöktür, ama ne fayda kİ, gülün vefası yoktur 8- dİkenİn cefasınİ görüp bülbül bağdan göç etti, acaba gül bahçesİnde gülün dostu kİm oldu? 9- gül vefasızlık edİp sonbahara meyletti, bu yüzden bülbüle çölk acı çektİrdİ 10- gözüm, göşyaşİ yerİne kan döküyör yüzümə 11- çünkü gönül gülün tutkunu ve onun İçİn ağlayan-İnleyen olmuştur 12- nOkta, nOkta yazılsa 13- gülün macerasının hİkayesi haşre kadar (yazılsa) bİrmez 14- kırmızı yanığına baktıkça gönüllər kan olur, ey Tanrım gülün ezİyeti ve belası haddİNİ aşmıştır! 15- hata

Cahanda zerre qeder olmaz, éy könül, xendən
Kı. xun-i bülbül eger olmasa qezası gülün.¹⁶

Tutardı, xun-i cigerden olaydı ger sirab,
Güneş tek her terefi, Natevan. ziyası gülün.¹⁷

NÉÇİN GELMEZ

Qoyupdur intizarında, néçin gelmez, néçin
gelmez?¹⁸
Hemişe ah ü zarında,¹⁹ néçin gelmez, néçin
gelmez?

Üzüldüm kârvanımdan, el üzdüm
xanımanımdan,²⁰
Felek incir feğanımdan,²¹ néçin gelmez, néçin
gelmez?

Gédipdir qafîle-salar, olupdur gözlerim xun-bar,²²
Ne bir yar u ne bir qem-xar,²³ néçin gelmez, néçin
gelmez?

Könüldə ah u zarım var, ne sebr ü ne qerarım var,
Dəmez bir dilfikârım²⁴ var, néçin gelmez, néçin
gelmez?

O zülf-i nergis-i meste könül çoxdandı pa-beste,²⁵
Meni hicran édiş xeste,²⁶ néçin gelmez, néçin
gelmez?

Ser-i küyin²⁷ gezer könlüm, gül-i ruyin²⁸ séver
könlüm,
Vüsâlin²⁹ çün diler könlüm, néçin gelmez, néçin
gelmez?

Alıpdir canımı hicran, olupdur gözlerim gıryan,³⁰
O mehveş, nazenin canan³¹ néçin gelmez, néçin
gelmez?

Mene hicran meşeqqettir, ferağın derd ü
möhnetdir,³²
Nigârım³³ xeyli müddettir, néçin gelmez, néçin
gelmez?

Ezizim, göz yaşım qandır, işim feryad ü efgandır,
O yârim harda méhmandır,³⁴ néçin gelmez, néçin
gelmez?

Yanar canım ferağından,³⁵ tutar könlüm
sorağından³⁶
Kı. çıxırsın yâr otağından, néçin gelmez, néçin
gelmez?

Elimde ixtiyarım yox, gédip sebrim, qerarım yox,³⁷
Yanımda gül'üzarım³⁸ yox, néçin gelmez, néçin
gelmez?

Seba, ol meh-liqa dilber, alıpdir canımı yékser,³⁹
Könül ancaq onu ister, néçin gelmez, néçin gelmez?

Yétipdir erş üze dadım,⁴⁰ tutup dünyanı feryadım,
Menim ol serv-i azadım⁴¹ néçin gelmez, néçin
gelmez?

Qalıpdır Natevan nalan,⁴² géce gündüz olur
gıryan,⁴³
Onun derdine derman, néçin gelmez, néçin gelmez?

OLAYDI

Ne men olaydım ilahî, ne de bu âlem olaydı.
Ne de bu âlem ara dil müqeyyed-i qem olaydı!⁴⁴

Ne hicr ateşine odlanıp yanaydı dilim kı,
Ne eşşin içre könül böyle şad ü xürrem olaydı!⁴⁵

Ne serv qeddin olaydı,⁴⁶ ne hesretinle gözüm kör,
Ne ruzigâr-i feraqında qametim xem olaydı!⁴⁷

16- ey gönül, eger bülbülün kanı gülün qdası olmasa, o cihanda zerre kadar gülmez (açılmaz) 17- eger (gül) ciger kanından (suya) doymuş olsaydı, gülün ışığı güneş gibi her tarafı kaplardı 18- hasretli bekleyiş içinde bırakmışdır, niçin gelmez, niçin gelmez 19- (beni) her zaman (onun için) ağlayıp sızlar hâldə (bırakmışdır) 20- karvanımdan koptom, evimden eşşimden el çektim 21- feryad edip ağlamamdan felek incindir 22- kervan başı gitmiştir, gözlerim kanlı gözyaşı akıtmaqdadır 23- dert ortağı 24- kalbi yaralı (sevgilim) 25- o sarhoş gözlünün (ucu kıvrık) saçına gönül uzun zamandan beri bağlanmışdır 26- ayrılık beni hasta etmişdir 27- (sevgilimin) köyünü (sokağını), bulunduğu yeri 28- gül gibi yüzünü 29- (ona) kavuşmayı 30- ayrılık canımı almışdır, gözlerim ağlar olmuşdur 31- o ay benzeri, nazlı sevgili 32- ayrılık benim için meşakkattir, senden ayrı olmaq dert ve mihnettir 33- sevgilim 34- o sevgilim nerde misafirdir 35- ayrılığından dolayı 36- gönlüm senden haber almak için uğraşır 37- ne yapacağımı bilemez hâldayım, sabrım ve kararım kalmadı 38- gülyüzlü sevgilim 39- ey sabah püzgün, o ay yüzülü sevgili, tamamen canımı almışdır 40- feryadım gök yüzünə ulaşmışdır 41- benim o serbest tavırlı selvim 42- Natevan ağlar kalmışdır 43- ağılyor 44- ne de bu âlemde gönül gama bağlı olaydı (gama karşı ilgililə olaydı) 45- mutlu ve sevinçli olaydı 46- ne selvi boyun olaydı 47- ne de senden ayrı olduğum zamanda belim büküleydi

Ne behr⁴⁸ olaydı, ne ümman, ne böyle gözyaşı
cari,⁴⁹
Ne gül üzünde, ilahî, bu növ'i şebnem olaydı!⁵⁰

Ne gül olaydı, ne gülzar ü gülşenin dexi şeyri,⁵¹
Ne xar-i méhnet-i bülbül, seninle möhkem olaydı!

(...)

Ne âh olaydı, ne efsus, ne pare pare könül,
Ne Natevan'ın, ilahî, hevassı bu növ'i derhem
olaydı.⁵²

“YANAR CANIM, OĞUL ...”

Yanar canım, oğul, daim senin nar-i ferağında,⁵³
Néce pervaneler yanar her dem şem'in ayağında.⁵⁴

Gül-i ruyin hevasile çıxar eflake efganım,⁵⁵
Olur bülbül nevassı gül feraq ü iştiyağında.⁵⁶

Senin veslin xeyalile⁵⁷ göz ü könlüm gezer daim
Ki, çün Mecnun-i ser-geşte, gezer Léyli
sorağında.⁵⁸

Nehal-i qametin zikri benim vird-i zebanımdır,
Demadem nalé-yi qumri olur servin budağında.⁵⁹

O şirin leblerin şövqü günü gündən olur efsun,⁶⁰
Eger Ferhad tek yüz il dolansam hicr dağında.⁶¹

Herisem bes ki, ol şirin-zebanın zikrine her dem,
Olur xoş nitqli tuti, şekker olsa damağında.⁶²

Senin hicrin odu, Abbas, dexi çıxmaz ki, canımdan,
Semender tek yanar daim anan nar-i ferağında.⁶³

Uçup şah-baz tek könlüm, gezerdi vesl bağında,
Per ü balını sındırdı felek bu pir çağında.⁶⁴

Gözümde tardır dövran, meh ü xurşid-i nur-efşan,
Mehaq içre olup pünhan, sanasan çerx tağında.⁶⁵

Sirişkim birle kim, hali déyildir qametin gözden,
Ne téz düşdü taravetden o servin su qırağında.⁶⁶

Nolaydı, kór olaydım, görmeyeydim gül kimi
cismim,
Qalpqdır tire xâk içre, mezarın gün qabağında.⁶⁷

Könülde hesretim qaldı, hezeran héyf kim,⁶⁸
bir dem
Seni tâ görmedim xürrem,⁶⁹ oğul, damad otağında.

Nedendir intizar ile o şehla göz baxar héyran,
Gözüm ol gözlere qurban, baxar ahu sayağında.⁷⁰

Hemişə zar, dil-i mehzun, töker gözden sirişk-i xun,
Perişan hal ile daim, qem ü méhnet bucağında.⁷¹

Qem-i hicran edip tüğyan, qalpqdır Natevan suzan,
Revan eşk-i beser her yan olan gözler
bulağında.⁷²

GÉTME

Yıxıp bu könlüm évin, éyleyip viran gétme!
Yoxumdu tab ü tevan firçete, cavan, gétme!⁷³

Feda olum sene men, senden ayrıla bilmem,
Yeğin, feraqın éder qeddimi keman, gétme!⁷⁴

Seninle rövşen idi qelbim, éy gözüm nuri!⁷⁵
Güman ki, teng ola bu canıma cahan, gétme!⁷⁶

48- deniz 49- ne böyle gözyaşı akaydı 50- ne de (sevgilimin) gül yüzünde, ey Tanrım, böyle çiğ (gözyüzi) olaydı! 51- ne gül olaydı, ne de güllük ve gülbağçesinin seyri (gezintisi) olaydı 52- ne de Tanrım, Natevan'ın hisleri bu şekilde karışık (ıztıraplı) olaydı *) Bu şiri 17 yaşında ölen oğlu Mirabbas için yazmıştır. 53- ayrılığının ateşinde 54- nasıl pervaneler her an mumun ayağında yanarsa 55- gül yüzünün hevesiyle feryadım göğe çıkar 56- güllün ayrılık ve özleminde (benim feryadım) bülbül sesi olur 57- sana kavuşma hayaliyle 58- perişan (şaşkın) Mecnun'un, Leyla'nın peşi sıra (ondan haber alma umuduyula) gezmesi 59- ince uzun boyunu anma dilimde virdirdi (dua, Kur'an süresidir), zaman zaman (bu virdlerim) selvi dalında kumru kuşunun nalesi olur 60- o tatlı dudaklarının şiddetli arzusu gündən güne daha da artar 61- eger Ferhad gibi yüz yıl dolaşsam ayrılık dağında 62- o tatlı dilinin her an beni anmasını (bana seslenmesini) sen dercede arzu ediyorum; nitekim ağzında şeker olursa papağan daha güzel konuşur 63- Abbas, senin ayrılığının ateşi artık canımdan çıkmaz, annen Semender kuşu gibi daima senin ayrılık ateşinde yanar (Semender: ateş içinde yaşadığına inanılan ve ateşten çıkınca ölen efsanevi bir kuş, yaratık) 64- gönlüm şahin gibi uçup vuslat bağında gezerdi, felek (gönlümün) bu yaşlı çağında vurup kandını kırdı 65- ay ve güneş ışık saçıyor, ama dünya benim gözümde karanlıktır: sanki felek takında (kubbesinde) Mahâk içindeymiş gibi görünmez olmuştur (Mahâk: Hicri-Kameri takvimde bir ayın son üç gecesi. Bu üç günde ay görünmez) 66- gözyaşım sebebiyle boyunun hayali (boyunun fidanı) gözümdeydi; su kenarındaki o selvin ne çabuk tazeliğini kaybetti 67- mezarın güneşin karşısında kara toprak içinde kalmıştır 68- binlerce kere yazıklar olsun ki 69- sevinçli, mutlu 70- neden endişeli bekleyişle o şehla gözülü şaşkınlıkla bakar, gözüm, bir ahu gibi bakan o gözlere kurban olsun 71- hüznünlü gönül her zaman ağılıyor, gözünden kanlı gözyaşı döküyor; gam ve sıkıntı köşesinde daima perişan hâlde 72- ayrılık gamı coşmuş, Natevan yanar hâlde kalmıştır, her tarafı akan gözyaşlarıyla pınar olan yerde 73- ayrılığa tahammülüm yok, ey genç (sevgili) gitme 74- şüphesiz, ayrılığın belimi bükür, gitme 75- ey gözümün nuru, kalbim seninle aydınlanmıştı 76- bu cihann canıma dar gelmesi muhtemeldir, gitme

Boyun belasın alım, serv tek yıxılma, oğul,⁷⁷
Doyunca⁷⁸ görmemişem, gétme bir zaman, gétme!

O xak-i payini men aşiyane étmiş idim,
Vetenden ayrı düşüp indi lâ-mekân ölürem.⁸⁹

Çıxaydı kâş gözüm, görmeyeydi hicranın,⁷⁹
Ölünce,⁸⁰ bil, éderem nale vü feğan, gétme!

Dédin ki, çek elini damenimden,⁹⁰ el çekdim,
Terehhüm éylemedin axır, éy cavan, ölürem.⁹¹

Sebahedek oturup çekmişem, cefalarını,
Boyum beraberisen indi, el-aman, gétme!

Çekirdim hesretini, görmedim, Xuda hafız,⁹²
Olupdu indi işim nale vü feğan, ölürem.

Yeğin, el çekecek dost ü aşinalerden,
Deli kimi düşecek çöllere anan, gétme!

Feda o qametine kim, qeza ne xoş çekmiş,
Qeder büküp béli mi, éyleyip keman, ölürem.⁹³

Seninle ki, açılıp qelbimin şüküfeleri,
Mürüvvet éyle, ezizim, édi p xezan, gétme!⁸¹

Feraqdan tükenip tab ü taqetim, billâh,
Vüsale yétmez elim, zar ü Natevan, ölürem.⁹⁴

Di yumma gözlerin, qoy görüm doyunca seni,
Gözümde cari édi p eşk, hem revan, gétme!⁸²

Terehhüm éyle mene derd ü méhnetim çoxdur,⁸³
Qoyup bu hicr-i bela içre Natevan, gétme!⁸⁴

ÖLÜREM*

Varımdı sinede derd ü qem-i nihan, ölürem.⁸⁵
Feda olum sene, gel éyle imtahan, ölürem.

Feraqdan géceler yatmaram sabaha qeder,
Xeyal-i zülfüne bağıl gédipdi can, ölürem.⁸⁶

Bahar-i hüsnün ara, gör néce xezanem men,⁸⁷
Bahar lalesi tek bağırım oldu qan, ölürem.

Vereq vereq dil ü can hicrin içre odlaşdı,
Misal-i cenefce sed-pare oldu can, ölürem.⁸⁸

77- selvi ağacı gibi yıkılma, boyuna kurban olayım, oğul 78- doyuncaya kadar 79- keşke gözüm çıksaydı da ayrılığımı görmeseydim 80- (ben) ölünceye kadar 81- mertlik et (insanlık göster), azizim, seninle açılan kalbimin güllerini hazan edip gitme 82- gözümde gözyaşları akıtarak gitme 83- bana merhamet et, derdim ve eziziyim çoktur 84- Natevan'ı bu ayrılık belası içinde bırakıp, gitme! *) Bu şiir Natevan'ın büyük oğlu, Rus ordusunun albayı Méhdiqulu Xan'a hesrédilmişdir. Albümde şiirin baş tarafında şairenin eliyle şu sözler yazılmıştır: "Meriz olduğu halda Xanoğanın xeyali ile inşa étdiyim qezel hale xitabdır ki, neqş olunan quşa kim, yétirsin". 85- sinemde gizli gamım ve derdim vardır, ölüyorum 86- ayrılık sebebiyle sabaha kadar yatmam; saçının hayaline bağıl olan can gitmiştir, ölüyorum 87- güzelliğinin baharı içinde bak ben nasıl sonbaharım 88- gönül ve can ayrılığında yaprak yaprak tutuşup yandı; oyun kâğıdı (kartı) gibi can yüz parça oldu, ölüyorum 89- ayağının toprağınu yuva edinmiştim; şimdi vatandan ayrı düşüp yersiz-yurtsuz ölüyorum 90- eteğimden 91- merhamet etmedin, sonunda, ölüyorum 92- "Allah'a ısmarladık"; elveda 93- kaderin çok güzel yarattığı o boyuna kurban; kader belimi bükmüş, boyumu eğmiş, ölüyorum 94- ayrılıktan gücüm, takatım tükenmiş, Vallahi; sana kavuşamam, ağlayarak ve güçsüz bir hâlde ölüyorum

1- sahralar dolusu gam askeri gönlüme doğru gelmeye başladı; kara bayraklı alemlerin (sancakların) ucu pembe pembe (kanlı) 2- gözlerimden cehennemler gibi ateş fışkırdı; ciğerimden yine ceyhan (nehri) gibi kanlar aktı 3- tiz bir sesle haykırarak çağırıyordum: "Leyla, Leyla"; dağ "Mecnun, Mecnun" diye bana cevap verdi 4- gam ürününi harman harman yanıma yığmışım; karunlar o durumlarıyla (zenginlikleriyle) bana ulaşamazlar (benimle yarışamazlar) 5- bu bağda düzgün selvilere vardı (boyu-bosu münasip güzellere var idi)